ЕКОНОМИКА ПОЉОПРИВРЕДЕ
Број 3/2006.
УДК: 631.152

РЕПРОДУКЦИОНИ ПРОГРАМ - ОСНОВА САВРЕМЕНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ АГРО-ИНДУСТРИЈСКОГ КОМПЛЕКСА

Ж. Марковић[1]

Репродукциони агро-индустријски програм

Основу савремене организације производње не чине производни капацитети већ производни програми. И не мери се рентабилност производних погона њиховим коришћењем већ профитабилношћу програма на чијој су реализацији ангажовани. Зато се не подешавају програми према инсталираним капацитетима, него се капацитети прилагођавају програмима, чиме је предодређена све већа флексибилност савремене организације.

За развој пољопривреде Србије нису пресудни производни капацитети већ профитабилни програми. Нису одлучујуће производне могућности, па ни њихово коришћење него тржишна реализација продукције. Зато се при избору производних програма мора полазити од могућности њихове профитабилне реализације, према којој треба да се подешава и рационално коришћење производних могућности. Могућности реализације агро-индустријских програма одређене су у крајњој линији потражњом прехрамбених производа, односно могућностима њихове личне потрошње, због чега се управо од тога мора полазити при избору програма. Да би се постигла што већа, па и максимална профитабилност, агро-индустријски програм треба да обухвати цео репродукциони циклус, од примарне производње преко глобалне прераде све до крајње финализације.

Профитабилност производног програма може се обезбедити само ако се обезбеди његова тржишна реализација, ради чега мора бити надограђен програмом реализације, чиме се проширује у интегрални програм репродукције, који поред производње обухвата и размену, расподелу и потрошњу. Самим тим шири се круг активних учесника у програмирању, у којем суделују сви непосредни носиоци репродукције: од примарних произвођача до крајњих потрошача.

[1] Др Живко Марковић, ред. професор у пензији, тел: 011/ 317-34-36

Максимална профитабилност пољопривредне производње може се постићи само кроз непосредно повезивање са личном потрошњом, која подразумева непосредну размену између произвођача и крајњег потрошача, чиме се заобилази ланац посредничке прераде и размене, где се откида највећи део профита. Сада се огромне количине пољоприврених сировина продају отуђеним домаћим и страним прерађивачима, који заједно са трговцима »скидају кајмак« а и потрошач купује знатно скупљу храну него што би је плаћао у непосредној размени са произвођачем.

Репродукциони програм би подразумевао непосредно репродукционо повезивање заинтересованих произвођача и потрошача одређених производа у јединствен репродукциони ланац, који би се, уместо стихијне размене, заснивао на организованој и равноправној сарадњи свих носилаца репродукције. Уместо да узима скупе кредите да би производио јефтине сировине за отуђене прерађиваче, чиме је двоструко експлоатисан, пољоприврени произвођач треба да подизањем сопствених прерађивачких погона и удруживаем на принципима заједничких улагања и еквивалентне размене са домаћим и страним прерађивачима и потрошачима, организује цео процес репродукције својих производа. Лична потрошња и крајњи потрошач су почетна и завршна карика у репродукционом ланцу прехрамбених производа. Од личних потреба и куповне способности потрошача, којима су предодређене реалне могућности пласмана, моракло би се полазити при приступању производњи било којег производа. Иако је храна насушна потреба сваког потрошача, могућности њене потрошње су објективно ограничене, чиме се ограничава и производња, која без могућности реализације губи смисао.

Сем потребама личне потрошње и куповним способностима потрошача, могућности пласмана хране ограничавају се и међусобном конкуренцијом самих произвођача. С обзиром на природне потенцијале, реални конкурентски изгледи Србије су у производњи здраве хране, која ће се све више тражити што здравље и живот људи буду више угрожавани нездравом, генетски модификованом и технолошки затрованом, храном.

Стога ће се конкуренција све више појачавати и у производњи здраве хране, због чега се, поред сталног подизања продуктивности, мора оријентисати и на сталне иновације стварањем нових квалитетених производа, што подразумева и стварање нових технологија. А са креирањем нових производа морају се креирати нове потребе, па самим тим и ново тржиште, чиме се прилагођавање производње тржишту обрће у прилагођавање тржишта производњи. Рутинска производња хране ће се на тај начин све више претварати у истраживачко-стваралачку делатност, па ће се и стандардни репродукциони програми претварати у варијабилне иновативне програме са програмирањем нових производа и технологија као основном

садржином. Интерес потрошача неће привлачити само јефтинија већ и по људско здравље корисnија, биолошки квалитетнија храна, која одговара рзличитим индивидуалним, и уз то култивираним укусима. Зато ће и само програмирање и реализација репродукционих програма захтевати све већа улагања у развојна истраживања, нове технологије, високостручне кадрове, едуковање потрошача и креаторски маркетинг.

Да би се обезбедила сигурна реализација, репродукциони програм мора бити ствар чврстог договора (уговора) између потрошача и прозвођача, којим се уговара врста, квалитет, количина, цена, време испоруке, начин плаћања и сви остали услови од обостраног интереса. Најповољнију опцију за обе стране представљала би заједничка улагања, у којима би и потрошачи учествовали са својим средствима , па евентуално и са својим радом, а и међусобно кредитирање представљало би повољнију варијанту од обичног купо-продајног односа. Уговорена реализација је основа за репродукционо повезивање ангажованих чинилаца агро-индустријског комплекса, које зависно од програма мора бити флексибилно. Појединачни извршиоци могу своје капацитете ангажовати у потпуности или делимично, трајно или повремено, за што није битна величина фирме већ врста и обим посла, тако да извршиоци могу бити и велика и мала предузећа, па и физичка лица. Битно је само да се репродукциони програм, који се зависно од могућности реализације може често мењати, по утврђеном плану квалитетно реализује.

С обзиром на неопходност перманентне креативности и иновативности, душа програмирања и репродукционог повезивања, морају бити стваралачке снаге репродукције, без обзира како су институционализоване. Оне не само што не морају бити сконцентрисане на једно место, већ морају бити распоређене по свим кључним пунктовима репродукционог ланца јер није битно њихово институционално него функционално повезивање у процесу репродукције. Репродукциони (производни и услужни) погони треба да се инсталирају према конкретним програмима, а не да се програми прилагођавају инсталираним погонима.

Репродукционо-економски односи у агро-индустријском комплексу

Агро-индустриски комплекс може се конституисати и успешно функционисати само ако је према репродукционом програму извршена одговарајућа органска подела рада а економски односи успостављени тако да из заједничког посла свако извлачи економске користи које одговарају индивидуалном доприносу његовом успешном и квалитетном обављању. То је неизоставни услов да сарадња на заједничком програму буде прихваћена, као и да се обезбеди максимална мотивација за његову што успешнију реализацију. То подразумева да се за репродукцију сваког конкретног

производа утврђују технолошко-економски стандарди, на основу којих се одређују релативни односи доприноса и релативног учешћа у економским ефектима репродукције. Да би се постигла оптимална индивидуална и колективна мотивација за реализацију заједничког програма, свако мора унапред знати свој релативни, али не и апсолутни удео у крајњим ефектима реализације.

Апсолутни удео не може се ни знати док се не знају укупни ефекти реализације, због чега је сваки учесник у реализацији репродукционог програма заинтересован за њихову максимализацију, на чему се заснива индивидуална и колективна тежња да се што више допринесе њиховом увећању. То је управо кључна репродукциона спона која све сараднике на заједничком програму без икакве спољашне принуде, повезује у стабилан репродукциони комплекс, без обзира како су инситуционално повезани, али она постаје кључна одредница и за флексибилно институционално повезивање.

Тежња за максимализацијом економских ефеката заједничке репродукције остварује се кроз постизање што веће економије заједничког рада и пословања. Кад се ралативни удео у укупним ефектима реализације заснива на објективизираним технолошко-економским параметрима, свако настоји да са што мање рада и средстава постигне што више и направи што веће уштеде, пре свега у сопствену али и у заједничку корист. Да се појединчана корист не би извлачила на штету заједничке користи, уговорним односима се морају прецизно дефинисати међусобна права, обавезе и одговорности, а појединачни ризик строго разграничити од заједничког ризика који треба да се дели сразмерно улагањима. Свако би сам морао сносити последице сопствених пропуста и промашаја, а заједнички би се сносиле само последице објективних околности и колективних грешака. Ради тога је нарочито неопходно да се прецизно дефинишу квалитети и рокови међусобних испорука и услуга, као и одговарајуће санкције да свако надокнади евентуалну штету коју неиспуњавањем својих обавеза нанесе другима.

За спровођење еквивалентне расподеле неопходно је да се при валоризацији појединачног доприноса успешном обављању заједничког посла, у обзир узимају објективни услови репродукције у свакој појединој фази реализације репродукционог програма. Нико не треба сам да сноси негативне последице репродукционих неповољности као ни да рачун других извлачи користи из изузетних погодности.

Еквивалентна размена и расподела на основу објективизираних критеријума, односно доследне примене технолошко-економских параметара, је неизоставни услов оптималне репродукционе мотивације, радне и пословне самодисциплине, успешне сарадње и узајамне солидарности свих учесника

репродукције. Она је, самим тим, и незамењива економска основа добровољног репродукционог повезивања и интересног удруживања ради заједничке реализације профитабилних репродукционих програма, на чему се заснива репродукциона стабилност агро-индустријског комплекса.

Организовање комплекса

Репродукционо-економско повезивање на реализацији агро-индустријског програма захтева флексибилну организацију засновану на задружним начелима, која омогућава слободно удруживање самосталних и истински равноправних привредних субјеката. То што треба да их окупља и чврсто повезује, нису организационе форме већ снажна економска мотивација у остваривању заједничког интереса.

Таквом захтеву може да одговори само потпуно слободна, отворена и суштински демократска економско-социјална асоцијација, у којој свако добија сразмерно својим улагањима. Сем ретких изузетака, постојеће задругарство Србије није на том нивоу, због чега би морало доживети кореницу трансформацију у функцији профитабилног и солидарног репродукционо-економског повезивања. Отвореност задружне организације значи да јој свако може приступити и из ње иступити кад хоће, под условом да не угрози интересе других. Коме више одговара, може се глобалној асоцијацији и појединачно прикључити, али да би био прихваћен, задружне односе равноправне сарадње, чистих економских рачуна, демократског договарања и пословне солидарности мора прихватити. Суштина задружног организовања и није у форми већ у принципима удруживања који сваком пружају подједнаку шансу да оствари своје интересе. То омогућује максималну мобилизацију свих репродукционих потенцијала, којом се постижу највећи репродукциони ефекти и остварује најбржи могући развој. Предност задружног организовања је у томе што на индивидуалној мотивацији гради колективну мотивацију, а из индивидуалних иницијатива изводи колективну иницијативу. Зато је друштвено целисходно и економски оправдано да се оно степенасто шири од најужег породичног газдинства до најширих економских асоцијација. То омогућава да се и од најситнијих породичних газдинстава (па и оних без основних средстава, или са основним средствима а без радне снаге), за општу добробит стварају високопродуктивне и високопрофитабилне задружне асоцијације. Домаћа улагања могу се комбиновати са заједничким страним улагањима јер задругарство не зна и не треба да зна за државне границе. Савременим задружним организовањем могла би се у производњи и преради пољопривредних производа ангажовати знатна финансијска средства, запослити велики број незапослених и у производну функцију ставити бројне

парцеле обрадиве а необрађене земље, и то без отуђивања од њихових легитимних власника.

Организованом еквивалентном разменом, заснованом на доследној примени задружних начела, спречиће се стихијно и економски неоправдано преливање дохотка из пољопривреде у индустрију и промет, чиме ће се обезбедити да се пољопривредни рад економски валоризује према стварном доприносу стварању нове вредности, што ће пољопривреду учинити привлачном за све врсте улагања, како домаћих тако и страних.

Непосредном разменом између произвођача и потрошача може се, на добробит и једне и друге стране, знатно скратити ланац репродукције. Поред повећане сигурности реализације и снабдевања, скраћивањем и заобилажењем сувишног посредовања у промету, произвођачи би добијали више продајне, а птрошачи ниже набавне цене агро-индустријских производа.

Неизоставни услов за то је заправо задружно организовање произвођача и потрошача, као аутентични облик непосредног и равноправног договарања о еквивалентној размени. Нееквивалентну размену, која се на штету произвођача и потрошача врши путем тржишне стихије, немогуће је превладати без њиховог самоорганизовања у функцији заједничког утврђивања услова и начина размене у којој и једни и други профитирају али нико на рачун другог.

Постојеће задружне организације Србије не организују ни заједничку производњу ни еквивалентну размену. Уколико и постоји, производња земљорадничких задруга није у суштини заједничка производња задругара, а потрошачке задруге, које иначе немају трајну сарадњу са произвођачким задругама , су права реткост. Зато се у савременом задружном организовању мора кренути готово од нуле.

Уколико организују заједничку производњу, пољопривредни произвођачи би морали бити заинтересовани да ради сигурне реализације својих производа, иницирају оснивање потрошачких задруга, које би, са своје стране, да би обезбедиле сигурно снабдевање, морале иницирати оснивање произвођачких задруга. Задружне организације агро-индустријског комплекса морале би ради реализације своје продукције, непосредно сарађивати са потрошачким задругама целог света.

Ради већег обима и економије промета, оне би у међународној размени морале наступати више заједнички него појединачно, због чега је неопходно њихово удруживање у одговарајуће пословне асоцијације. Пошто постојећи задружни савези не обављају пословне функције, они би се за то морали оспособити, а уколико то не учине, неопходно је оснивање нових савеза који би са задружним савезима других земаља развијали трајну пословну сарадњу, али не треба искључити ни могућност оснивања регионалних и гранских

међународних савеза са непосредним удруживањем појединачних задруга из различитих земаља. Ако се придржавају изворних задружних начела, задружни савези неће наступати као тржишни посредници, већ као облик колективног наступања самих задругара. Организовани задругари произвођачи треба са задругарима потрошачима непосредно да се договарају о заједничким репродукционим програмима и еквивалентној размени, о чему се једино и могу равноправно договарати.

Литература

1. Глобализација, зборник, 2003., ЦЛИО, Београд
2. Drucker F. Peter, Посткапиталистичко друштво, 1995., Грмеч - Привредни преглед, Београд.
3. Како до светлије будућности, 2004., Научна - СНС, Београд.
4. Марковић Драган, Задружно управљање, 2002., Савез научних стваралаца, Задружни савез Југославије, Београд.

UDC: 631.152

REPRODUCTIVE PROGRAM - THE BASE OF MODERN ORGANISATION OF AGRARIAN - INDUSTRIAL COMPLEX

Živko Marković, Ph.D.
Professor in pension
tel: 011/ 317-34-36

Abstract

The base of modern organisation of agrarian-industrial complex of Serbia should consist of reproductive agrarian-industrial programms. Production capacities should adapt to these agrarian-industrial programms. Agrarian-industrial complex could be successfully constituted only if the appropriate labor sharing is done in accordance with reproductive program. Economic relationships should be established in such a way that each subjekt has economical benefits from the common labor. These economical benefits should correspond to individual contribution of each subjekt to work successfully and well. Reproductive economical connections for realizing agrarian-industrial program requires flexible organisation which is based on cooperative principles. These principles make the free unification of totaly independent economic subjects possible.

Key words: reproductive agrarian-industrial program; equivalent exchange; cooperative organisation